

ott tölti el élete hátralevő éveit, miközben megírja emlékiratait. 1963. május 19-én hunyt el, sírja a szatmárnémeti hídon túli katolikus temetőben van.

Írói és tudományos munkássága szoros kapcsolatban áll közéleti-politikai tevékenységével. 1922 és 1942 között Lugoson szerkeszti és adja ki a *Magyar Kisebbséget*, amely a két világháború közötti korszak egyik legjelentősebb kisebbségpolitikai sajtóorgánuma volt. 1923-ban kiadja *Erdély statisztikája* című munkáját, amely számos korábbi adatot helyesbít; e közleményéért bírósági eljárást indítanak ellene. 1930-ban közreadja *Emlékezéseim Tisza István grófról* című írását. Több művet is megjelentet Krassó vármegye történetével és nemzetiségi viszonyaival kapcsolatosan: *Adatok Krassó vármegye múltjából* (1925), *Az 1790-91-iki magyar országgyűlés előzményei Krassó vármegyében* (1925), *Adatok az 1848 év eseményeihez Krassó vármegyében* (1931), *Krassó-Szörény vármegye története különös tekintettel a nemzetiségi kérdésre* (1940). 1939-ben Budapesten kiadják *A bánási magyarság húsz éve Romániában* című művét.

Jakabffy Elemér életművét az 1989-es fordulat után kezdték újra felfedezni.

A Kriterion Könyvkiadó Téka sorozata 1993-ban válogatást adott közre Jakabffy legfontosabb írásaiból *Nemzetiségpolitikai írások* címmel. Balázs Sándor kolozsvári egyetemi tanár *Lugosi üzenet* című kismonográfiája a Magyar Kisebbség jó húsz éves történetét mutatja be (a kötetet a szatmárnémeti Kölcsey Kör adta ki 1995-ben).

Elmondhatjuk: az életmű él, hat. 1993-ban az RMDSZ, a Szombati Szabó István Irodalmi Kör és az EMKE egy közös rendezvény keretében három nyelvű emléktáblát helyezett el szülőháza falán.

Otthonról - haza

Wertán Zsolt: Emlékek a 2000. évi körutazásról 2. rész

Hori Etelka, a **gyerőmonostori** lelkész leánya a varrottasok készítését szorgalmazta. Az 1896-os Budapesti Millenniumi Kiállításon Erzsébet királyné vásárolt belőle, a főúri hölgyek követték példáját. A környék népességének a szép varrottasok divatja kenyeret jelent a mai napig. Itt forgatták Kós Károlyról *Az Országépítő* c. filmet. A munka két és fél hónapig tartott, a statisztákat a falu adta. *Kiss Tibor* ébren tarja a magyarságot, itt ő a világító fáklya.

Magyarvalkó (Valeni) ide már közel esik, de a rossz út miatt ajánlatosabb kerülővel, Kalota felől megközelíteni!

Magyarkapus (Capusu Mare).

Gyalu (Gilau). A helység kedvelt turista kiindulópont a Gyalui havasok gránit szurdokaiba, palakőzetű teraszaira és bérceire. Fűrésztelep, faforgalmazás.

A Kisszamoson több duzzasztott tó van. Kolozsvár már látszik. Mielőtt jobbra lekanyarodunk.

Magyarfenés (Vlaha). Egybenőtt Oláhfenéssel, román nevét tőle kapta. Méltóságteljes, vaskos tornyú, árpádkori kőtemplom, gyönyörű freskókkal. *Boldizsár Zeyk Imre* tanár úr, az itteni faluturizmus lelke, vár minket. *Csányi Éva* vendéglőjébe ismerősként térünk be.

2. nap. Nehézkesen vergődünk vissza a főútra, a keskeny bekötő úton a szembetóduló vegyes gulyák miatt: lovak, kecskék és bivalyok is vegyülnek a tehének közé.

Szászfenés (Floresti). A fene kutyát is jelentett. Itt királyi vadászok, kutyatartók is éltek. II. Rákóczi György itt vesztett 1660-ban csatát a szultán hadával szemben. A töröktől leégetett Bethlen kollégiumot Nagyenyedre helyezte át.

Kolozsvár (Cluj). Történelmi nevei: Zeugma - Ptolemaiosznál, Napoca és Claudiopolis - a dákok, és római időkben, Clusvar - 1453-ban, Colusvar, Koloswar, Kintses Kolosvár - Misztótfalusinál, Clausenburg stb. Évszázadokig a magyar kultúra egyik központja.

Városi rendszabály 1585-ből, Kelecsényi Gábor olvasatában: "Az éjjeli járás, szitkozódás, szánkózás, kiáltás és egyéb csintalanság felől végeztének városszerte, hogy ha nyolc óra után ez vétkekben valakit megtalálnak, ha rideg legény lészen, az kalitkába vitessék..."

A Hója erdőnél haladunk a Donát negyedben. A dombos területet valaha nem erdő borította, hanem szőlő. Ebből az időből maradt a dombtetőn a hatalmas Donát-szobor (az időjárás patrónusa). A legenda szerint "délben, ha meghallja a harangszót, lemegy a Szamosra s vizet iszik Donát."

A Donáti úton épül *Makovecz Imre* kéttornyú református temploma. Közelében a katolikus templom már majdnem kész.

A zilahi úton: **Kisbács** (Bacin). Katolikus falu, fallal kerített templommal. Kalotaszegen még egy katolikus falu van: **Legenye** (Leghia), a többi 38 mind református.

A Nádas patak völgye. Errefelé ismét a talajmegőrző, teraszos földművelés nyomai látszanak. **Andrásháza** (Radaia). Most már jó úton futunk.

Méra (Mera). Kopaszfüves az egész dimbes-dombos táj, itt mindenütt szántóföldek lehetnek. **Magyarvista** (Vistea). Itt híres ácsok és ügyes kezű gyöngyfüzők élnek. A "*Gyimes*" együttes dalait hallgatjuk.

Erdélyben a reformáció korán megjelent, mert a nyugaton tanult szászok és magyarok 90%-ban visszajöttek és itt gyümölcsöztették tudásukat. *Johannes Honterus* polihisztor Brassó népét térítette. Egy prédikációja olyan hatást tett, hogy az egész szász közösség áttért református hitre. Ekkoriban szakadt háromfelé az ország. Az Erdélyi Fejedelemség protestáns állam volt, ezen néhány katolikus fejedelem sem változtatott.

Magyarnádas (Nadaselu).

Nádasszentmihály (Mihaesti). Kétszintes, igényes házak. Román falu.

Pusztatopa (Topa Mica). Lefelé, nagy lejtőn, kanyarogva vezet az út, minduntalan útépités.

Magyarzsombor (Zimbor). Örmény temető.

Almásszentmihály (Shalimasu Almasului) után a zilahi útról letérünk jobbra, az Almás völgyébe.

Hidalmás (Hida). Az út mellett jobbra: 3 méteres, meglepő alakú sziklabunkó. (Hogy el nem billentette még egy szélroham!?) Vegyes lakosság. Errefelé is mindenütt a túlméretezett ortodox templomok friss bádогоzása csillog.

Bányika (Baica). Pici borona-templom, karcsú, igen-igen hegyes, zsindelezett toronnyal.

(A híres máramarosi fatemplom például tavalytól a Világörökség része).

Kendermező (Chendrea) és **Kettősmező** (Chechis) egész körzetében szemsimogató, hullámos dombvonulatok.

Almásgalgó (Galgau Almasului). Felsétalunk a Sárkányok kertjéhez. A homokos-kavicsos üledék összetömörödött és homokkőréteg keletkezett. Alatta maradt a volt tengerfenék agyagrétege. A letöredezések csúsztak, lebillentek. Bizarr alakzatok keletkeztek. Bemegyünk a "kőerdő"-be. A morzsalékos gnájsz-tornyok némelyikét az elemekkel küszködő növények, senyvedő bokrok, sőt csenevész fácskák koronázzák. Kapaszkodnak, mint a kisebbségi sorsban élők. Körülöttünk a növényzetben az összetett levelű saspáfrány, kúszó kapcsos korpafű, homokliliom, meg a vaskos mohapárnák tűnnek ki. Az időmarta sziklákon törekszünk felfelé. Fent, a homokkő padon, a tölgy- és gyertyánerdő széléről szép kilátás nyílik az egész tágas völgyre. A távolban legelő állatok. Közvetlenül alattunk a Kőerdő alakzatai, kürtői. Indulunk. Az Almásvölgy túloldalán is gyönyörűséges sziklák. Duzzognak, hogy őket nem kerestük fel.

Zsibó (Jibou), Wesselényi-kastély. Petri Lőrinc a Szamos völgyében a labancokkal szemben csatát veszített. Kazinczy Lajos tábornok is itt tette le a fegyvert. Őt is kivégezték, az aradi hősök után egy héttel. Erdély egyik legszebb barokk kastélya a zsibói. Jelenleg gazdátlan, állapota csak romlik, pedig nemzeti zarándokhely kellene legyen! A mauzóleum helyzete tragikus, a kriptá helyén elgyomosódott gödör tátong. Hátról láttuk az istállót, a manézst. A

túloldalt a különálló, szép barokk kápolna, mellette a lankás oldalba süllyesztett borpince. Takaros polgárházak. A hadadi Wesselényiek báróságot kaptak. Wesselényi Miklóst Kufsteinbe zárták 8 évre, megbetegedett. Ő volt a zilahi jobbágyfelszabadító. Gyönyörűséges szobra uralja a zilahi főteret. Híres apa híres fia, az "árvízi hajós". Ő utazott Széchenyivel francia földre és Angliába látni-tapasztalni. A kastély szomszédságában van a Botanikus Kert, talán miatta maradhatott meg a kastély is. A kőcímereket Molnár tiszteletes úr a templomba menekítette.

Nyugat felé **Zilahnak** vágunk.

A római korban itt húzódtott a limes, a határvonal. A tatárdúlás után 5 évvel építették hatalmas, most református templomát. Szt. Margit kápolna. 1902-ben avatták fel *Fadrusz János* gyönyörű szobrait: *Wesselényit* és *Töhötömöt*. Utóbbit a román nemzettudat elpusztította. A jobbágy felszabadító Wesselényi szobra ugyan megmenekült, de megviselte a román vezetők idegeit: "mit keres a főtéren egy magyar főúr szobra"? Többször is bedeszélték, de végülis áll! Körbejárjuk, megcsodáljuk. Zilah 15 ezer főnyi lakossága 93 %-ban magyar volt. Bár mindig víz szűkével küzdött, megyeszékhellyé tették, ipart telepítettek. Hús kilométeres távolságból, a Szamos mellékéről vezettek ide a vizet 30 éve, és a népességet 70 ezerre duzzasztották. Most 20 % a magyarság, elég agilis, szervezett. Tragikus vízhiány. Több helyen látjuk, hogy az artézi közkutaknál ballonokkal, korsókkal sorban állnak és cipelik haza a vizet.

Megnézzük a Wesselényi református kollégiumot. Itt tanult *Ady Endre* is: "*Üzenet egykori iskolámba*" c. versét hallgatjuk. A kollégium 350 éves fennállása emlékére 1996-ban készült márványtablán olvasható román és magyar nyelven "*Ha az ember az marad, ami volt: nemes, küzdő, szabadlelkű diák*".

Az intézmény máig megmaradt Elméleti Líceumnak. 1711-ben itt is megszállt XII. Károly svéd király, lóháton való, legendás hazatértekor.

Joikits Attila tanár úr **Szilágysomlyóra** kísér minket. Mint mondja: a Szilágyság és maga Zilah a 12. század óta szerepel az írásokban (utóbbi Ziloh néven). Utunk a gyártelep mellett visz a Sármaság felé. Vers: Zilahy Lajos: "*Kő kell apadó kútba*". Hepe-hupás Szilágyság. Az Érmellék nem tartozik hozzá.

Sármaság (Sarmasag). Mezőgazdasági termelés és bányaművelés. Manapság nem kell már a lignit. A Zilahi Turul emlékművet 1932-ben rántották le a román fiatalok.

Érmellékre érkezünk.

Érszakácsi (Sakaseni).

Tasnád (Tasnad, Trestenburg) mezőváros volt. Svábok telepedtek be. Károlyi-birtok volt, most a 12 ezer lakos fele román, fele magyar.

Az út az Éren át jobbra kanyarodik, egy nyomsávós keskeny utacskán futunk. Régóta víz sincs már az Érben. Érmindszent igen szegényes falu, *Ady* szülőházához hasonló, egyszerű házacskákkal: piciny ablakok, döngölt agyagpadló. A szobácska mestergerendája meggörnyedt, öntött vaskályha, szerény faágy, vitrinszerű szekrény és a meszelt falakon százéves képek. A bejárati ajtó kovácsolt zárában jókora vaskulcs. Az érzékenyült társaság két verset is meghallgat, többen szipognak. Ezt a kis szentélyt látni kell! A házacskán kétnyelvű márványtábla:

*Mikor fogunk már összefogni,
mikor mondunk már egy nagyot,
mi elnyomottak, összetörtek,
magyarok és nem magyarok?*

Ady Endre, a nagy költő születésének 80. Évfordulójára

Nagybánya Tartomány Néptanácsa

Ugyanezen a telken van a később épült lakályos polgárház, amelyben a család lakott. Szobáiban gazdag gyűjtemény: tárgyak, képek, *Ady* életútjának és irodalmi tevékenységének

méltó bemutatása. A visszaúton *Talos Géza* felolvas: *Vattay László* kanadai református lelkészíró "Az Isten szörnyetege" c. könyvéből, a költő tevékenységéről.

Magora hegy, 600 méteres dombok.

Törvényfák: Rákóczi állítólag törvényt ült alattuk. E vidéken a szőlő még megterem. **Somlyóújlak** (Uileacu Simleului) 1258-ban épült, most református temploma kettős falu, közte el lehet menni. Nála csak az árkos erődtemplom régebbi.

Wertán Zsolt (folytatjuk)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2000. évi tevékenységéről (*dr. Issekutz Sarolta beszámolója*) - rövidítve

Az éves működéshez szükséges pénzeszközök biztosításához kb. 15 pályázatot nyújtottunk be.

A *Fővárosi Örmény Klub* minden hónap 3. csütörtökén megtartotta rendezvényeit a Magyarok Háza V. Semmelweis u. 1-3. szám alatti zeneteremben. Minden alkalommal előadások, zenei műsorok hangzottak el az erdélyi örmény kultúra és hagyományápolás, a magyar kultúra témaköréből, az ősi örmény kultúráról. A klub látogatottsága igen nagy, alkalmanként 80-120 fő közötti.

Decemberben a karácsonyi klubesten került sor az egyesület által 1999-ben alapított *Szongott Kristóf díj* átadására neves művészeink közreműködésével, melyen kb. 180 fő vett részt.

Rendszeresen megjelent - immár 4. évfolyamával - az *Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek* című havi kiadványunk 1100 példányban, amely ingyenesen került megküldésre közösségünk tagjainak, közgyűjtemények, kisebbségi önkormányzataink, civil szervezeteink számára postai úton. A kiadvány a hazai történelmi örménység egyetlen közéleti, információs, kulturális havi fóruma.

Érdekképviselői tevékenységet látunk el megalakulásunk óta a hazai magyar anyanyelvű örménység érdekében, továbbá jogi és kisebbségi szaktanácsadással szolgálunk a hozzánk forduló örmény származásúak, az örmény kisebbségi képviselők számára. Részt vettünk a hazai kisebbségeket érintő tanácskozásokon, konferenciákon (pl. Magyar Művelődési Intézet konferenciája; Együttélés Európában 2000, a kisebbség mint kulturális egység viszonya a többség kultúrájához - Gödöllő; a 115 éves EMKE millenniumi közgyűlése Kolozsvárott november 25.). A hivatalos szervekkel, kisebbségi önkormányzatokkal, civil szervezetekkel (együttműködési megállapodással hazai és erdélyi szervezetekkel) állandó kapcsolatot tartunk fenn.

Örmény szertartású római katolikus egyházunk megóvása, megvédése céljából a hazai történelmi örménység érdekképviselőt látjuk el. Segítséget kértünk hazai és külföldi egyházi vezetőinktől személyes tárgyalások és levelezések útján az Örmény Szertartású Római Katolikus Plébániánkat és templomunkat elfoglaló idegen egyház ellen.

Hazai és külföldi örmény szervezetekkel közös szervezésű programokon vettünk részt: pl. Gyergyószentmiklóson az Örmény bálon, Csíkszeredában örmény vonatkozású könyvbemutatón. Meghívásra részt vettünk a Mechitarista Rend 300 éves évfordulója tiszteletére rendezett ünnepségsorozaton Velencében.

Negyedik alkalommal szerveztük meg a "*Barangolás őseink földjén*" túrát Erdélyben; Millenniumi barangolás, Szilágyság, Hargita, Gyimesek címmel, 45 fő részvételével, találkozókkal Szilágysomlyón, Csíkszépvízen, Szamosújváron az ott élő örmény származásúakkal.